

Η θέση του παραδοσιακού χορού στα αναλυτικά προγράμματα της δημοτικής εκπαίδευσης και η εφαρμογή του στην πράξη

Γιώργος Λυκεσάς, Βασιλική Τυροβολά

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να ερευνηθεί κατά πόσο συμμετέχουν οι μαθητές στο μάθημα του ελληνικού παραδοσιακού χορού στο δημοτικό σχολείο και ποια θέση κατέχει ο παραδοσιακός χορός στα αναλυτικά προγράμματα της σχολικής εκπαίδευσης. Ο στόχος του μαθήματος του ελληνικού παραδοσιακού χορού είναι η συνέχεια της ελληνικής χορευτικής παράδοσης, όπου οι μαθητές του σχολείου θα γίνουν οι φορείς και συνεχιστές της. Η εκπαίδευση δεν πρέπει να είναι μόνο φορέας γνωστικών και πολιτισμικών στοιχείων, αλλά να διαμορφώνει άτομα ευαίσθητα και δημιουργικά στην κοινωνία, τα οποία ταυτόχρονα μαθαίνουν να σέβονται την παράδοση και τον λαϊκό πολιτισμό του τόπου τους. Επίσης να οργανώνει, να πληροφορεί και να διασώζει ένα μεγάλο μέρος της πολιτιστικής τους κληρονομιάς και να λειτουργεί ως χώρος κοινωνικοποίησης και μύησης στις αξίες και συμπεριφορές της κοινωνίας. Το μάθημα του παραδοσιακού χορού είναι πολύ σημαντικό να γίνεται με διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση, με την αισθητική αγωγή (μουσική – θέατρο – εικαστικά) και την περιβαλλοντική αγωγή, ώστε να μεταφέρει και να μεταδίδει στοιχεία πολιτισμικής παράδοσης και κληρονομιάς, γνώσεις ιστορίας, λαογραφίας και γεωγραφίας, να συνδράμει στην πολιτιστική ταυτότητα και να επιδρά καθοριστικά στο "πολιτιστικό γίγνεσθαι" της κοινωνίας. Θεωρείται επίσης ως ένα βασικό μέσο διατήρησης και μετάδοσης της ιστορίας και της πολιτισμικής ανάπτυξης, ώστε να μάθουν οι μαθητές να εκτιμούν, να σέβονται και να διαφυλάττουν τις ρίζες του παρελθόντος, να αποκτήσουν κοινωνική και πολιτιστική συνείδηση. Ο χορός λοιπόν στην εκπαίδευση θα έπρεπε να έχει την έννοια της συνεχόμενης δημιουργικής και ελεύθερης κινητικής έκφρασης των παιδιών.

Εισαγωγή

Η εκπαίδευση δεν πρέπει να είναι μόνο φορέας γνωστικών και πολιτισμικών στοιχείων, αλλά να διαμορφώνει άτομα ευαίσθητα και δημιουργικά στην κοινωνία, τα οποία ταυτόχρονα μαθαίνουν να σέβονται την παράδοση και τον λαϊκό πολιτισμό του τόπου τους (Juergens, 1982). Ο χορός θα πρέπει να κατέχει μια κύρια θέση στα προγράμματα της σχολικής εκπαίδευσης, γιατί είναι μια πολυδιάστατη εμπειρία που συμβάλλει καθοριστικά στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη του παιδιού εφόσον, μέσω του χορού, το παιδί εκπαιδεύεται με τρόπο που συνδυάζει τα αισθήματα και τα συναισθήματα με τη λογική και τις πρακτικές κινητικές δεξιότητες (Sanderson, 1988). Η σχολική

εκπαίδευση οφείλει να διασώσει και να μεταφέρει όλα εκείνα τα στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού που υπάρχουν και "ζουν" ακόμη και σήμερα και τα οποία είναι πλούσια σε παραδοσιακά στοιχεία, και αποτελούν πηγή γνώσεων για την πολιτιστική λαϊκή παράδοσή μας (Girke, 1982). Ο παραδοσιακός χορός μεταφέρει και μεταδίδει στοιχεία πολιτισμικής παράδοσης και κληρονομιάς, γνώσεις ιστορίας, λαογραφίας και γεωγραφίας, συνδράμει στην πολιτιστική ταυτότητα και επιδρά καθοριστικά στο "πολιτιστικό γίνεσθαι" της κοινωνίας (Likesas & Zachoroulou, 2006).

Ο παραδοσιακός χορός με τις ποικίλες μορφές του αποτελεί μέσο μεταβίβασης της πολιτιστικής κληρονομιάς από γενιά σε γενιά, μέσο αναγνώρισης και αποδοχής των διαφορετικών ηθών και εθίμων, θρησκειών και ιδιαιτεροτήτων κάθε διαπολιτισμικής κοινωνίας (Best, 1982; Collinson, 1973). Ο σκοπός του μαθήματος είναι η συνέχεια της ελληνικής χορευτικής παράδοσης, όπου οι μαθητές του σχολείου θα γίνουν οι φορείς και συνεχιστές της. Με την συμμετοχή του παιδιού στις χορευτικές δραστηριότητες οξύνεται η ικανότητα προσοχής, παρατηρητικότητας, μνήμης, άμεσης λήψης αποφάσεων και αυτοσυγκέντρωσης (Mosston & Ashworth, 1994). Ο χορός ως μία μη ανταγωνιστική κινητική δραστηριότητα προάγει την υγεία, βελτιώνει την φυσική κατάσταση και αναπτύσσει την ευλυγισία, τη δύναμη, την αντοχή, την ισορροπία, τη ρυθμική ικανότητα, το νευρομυϊκό συντονισμό, το συγχρονισμό και τον έλεγχο του σώματος (Sanderson, 1988; Churcher, 1971). Μέσα από τις χορευτικές κινητικές δραστηριότητες το παιδί ανακαλύπτει τον ρυθμό, τις εκφραστικές αυτοσχέδιες και δημιουργικές του ικανότητες, καλλιεργεί και βελτιώνει τις σχέσεις του, την επικοινωνία και την συνεργασία με τους συμμαθητές του, αλλά και με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Μαθαίνει να αποδέχεται όρια και περιορισμούς που τους θέτει η ομάδα και συγχρόνως ανακαλύπτει την ανάγκη ύπαρξης και τήρησης κανόνων (Likesas et al, 2002). Έχει την δυνατότητα να εκφραστεί χρησιμοποιώντας κάθε φορά ένα διαφορετικό μέλος του σώματος του. Το σώμα είναι ένας δέκτης εμπειριών και ερεθισμάτων, που οδηγεί στην αντίληψη γνωστικών εννοιών, ώστε το παιδί να γνωρίσει το σώμα του (σωματογνωσία), τη σχέση του σώματος με την κίνηση στον χώρο και τον χρόνο (κιναίσθηση) και το περιβάλλον, και να προσαρμοστεί σε αυτό (Laban, 1975; Κουτσούμπα, 2005). Παράλληλα παρατηρούμε ότι λέξεις που ήταν αόριστα σύμβολα για τα παιδιά και δηλώνουν κίνηση, όπως *πηδώ, σταματώ, τραβά, περιστροφή*, κλπ.. αλλά και οι λέξεις με αντίθεση, όπως *γρήγορα-αργά, εμπρός-πίσω*, αποκτούν έννοια μέσα από τις κινητικές αυτές εμπειρίες (Pica & Short, 1999).

Ο χορός στην εκπαίδευση θα έπρεπε να έχει την έννοια της συνεχόμενης δημιουργικής και ελεύθερης κινητικής έκφρασης των παιδιών. Θεωρείται ως ένα βασικό μέσο διατήρησης και μετάδοσης της ιστορίας και της πολιτισμικής ανάπτυξης, ώστε τα βοηθά να μάθουν να εκτιμούν, να σέβονται και να

διαφυλάττουν τις ρίζες του παρελθόντος, να αποκτήσουν κοινωνική και πολιτιστική συνείδηση. Τέλος, ο χορός οργανώνει, πληροφορεί και διασώζει ένα μεγάλο μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς και λειτουργεί ως χώρος κοινωνικοποίησης και μύησης στις αξίες και συμπεριφορές της κοινωνίας.

Το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών για το δημοτικό σχολείο, του 1998 (ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι., 1998), αναφέρει χαρακτηριστικά ότι, *"...Ο σκοπός του δημοτικού σχολείου είναι η πολύπλευρη πνευματική και σωματική ανάπτυξη των μαθητών μέσα στα πλαίσια που ορίζει ο ευρύτερος σκοπός της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης"* (Νόμος 1566/85). Επίσης, στο άρθρο ένα (1) του ίδιου Νόμου αναφέρεται ότι σκοπός του σχολείου είναι *"...Να συμβάλει (το σχολείο) στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών, ώστε ανεξάρτητα από φύλο και καταγωγή, να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά"*. (Η Φυσική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο, 1998).

Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η επίτευξη των παραπάνω γενικών και επί μέρους στόχων υλοποιούνται με το πρόγραμμα σπουδών της Φυσικής Αγωγής. Το περιεχόμενο του προγράμματος σπουδών της Φυσικής Αγωγής περιλαμβάνει ποικίλες αθλητικές δραστηριότητες, μία από τις οποίες είναι και οι ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί.

Γενικά, και σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών του 1998, ο παραδοσιακός χορός είναι, *"ίσως, η δραστηριότητα που οι περισσότεροι από τους εκπαιδευτικούς συμφωνούν ότι συνεισφέρει στην προαγωγή της αισθητικής παιδείας των μαθητών"* (Dearden, 1968; Τυροβολά, 1989; *Η Φυσική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο*, 1998). Ωστόσο, παρά την παραπάνω επισήμανση, ο παραδοσιακός χορός συνεχίζει να κατέχει μία από τις τελευταίες θέσεις ως προς τον αριθμό των ωρών και ως προς την μέθοδο διδασκαλίας, ενώ οι σχετικές οδηγίες στρέφονται κυρίως στους σύγχρονους σχεδιασμούς και στυλ διδασκαλίας. Στο επίκεντρο της διδακτικής και μαθησιακής διαδικασίας, κύριος συντονιστής όλων των ενεργειών συνεχίζει να παραμένει ο καθηγητής Φυσικής Αγωγής. Παράλληλα, η χρησιμοποιούμενη μέθοδος με την οποία προσεγγίζεται ο παραδοσιακός χορός είναι η "δασκαλοκεντρική" ή "άμεση", η οποία ακολουθείται κατά το πλείστον μέχρι σήμερα από τους περισσότερους καθηγητές Φυσικής Αγωγής (Likesas et al, 2002). Σε αυτό το στυλ διδασκαλίας των ελληνικών παραδοσιακών χορών, κεντρικό πρόσωπο είναι ο καθηγητής Φυσικής Αγωγής, εφόσον αυτός επιλέγει τους χορούς που θα πρέπει να διδαχθούν, υποδεικνύει τα συγκεκριμένα κινητικά μοτίβα, απαιτεί προσοχή, πιστή αντιγραφή και πειθαρχία. Με τον τρόπο αυτό, ο μαθητής γίνεται παθητικός δέκτης γνώσεων και πληροφοριών, όπου περιορίζεται η αυτενέργεια, η φαντασία, η πρωτοβουλία και η κριτική του ικανότητα (Παπαϊωάννου, Θεοδωράκης & Γούδας, 1999). Αντίθετα, η μαθητοκεντρική ή

παιδοκεντρική μέθοδος είναι εκείνη που θέλει τον μαθητή να είναι στο επίκεντρο όλων σχεδόν των φάσεων της διαδικασίας μάθησης ενός παραδοσιακού χορού, υπό την εποπτεία του καθηγητή Φυσικής αγωγής. Ο μαθητής ενεργοποιείται και δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες όπου και μπαίνει στην διαδικασία της επινόησης-ανακάλυψης ή της δημιουργικότητας (Δερβίσης & Τσορμπατζούδης, 1994).

Το πρόγραμμα σπουδών του 1998 προσπαθεί βέβαια να βάλει τάξη στη διδακτική αναρχία των προηγούμενων προγραμμάτων, δίνοντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα στο μαθητή να γίνει πιο δημιουργικός, να έχει περισσότερες ελεύθερες επιλογές και να συμμετέχει παραγωγικότερα στην εκπαιδευτική διαδικασία μάθησης. Ωστόσο, οι θέσεις και οι προτάσεις που προβάλλονται μέσα από το συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών είναι πολύ γενικές, χωρίς να απορρέει ουσιαστικά από αυτές ένα συγκεκριμένο μοντέλο διδασκαλίας του παραδοσιακού χορού. Παράλληλα, δεν εντοπίζονται οι πραγματικές ανάγκες, εφόσον απουσιάζουν παραδείγματα και αναφορές σε ερευνητικά ευρήματα, σε βιβλιογραφικές ανασκοπήσεις, σε μουσικοχορευτικά δρώμενα, καθώς και σε υποδείξεις με εποπτικά οπτικοακουστικά μέσα, που να διεγείρουν την δημιουργικότητα των παιδιών (Gerhardt, 1973; *Η Φυσική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο*, 1998). Είναι προφανές, ότι μέσω του προγράμματος δεν καθιερώνεται κάποια ερμηνευτική ορολογία. Ταυτόχρονα, απουσιάζουν αναφορές και υποδείξεις, που να προτείνουν τρόπους ανάλυσης του παραδοσιακού χορού καθώς και ανάλογες αναφορές για την προσέγγιση της δομής ή της λειτουργίας του, ώστε να υπάρχει μια κοινή γλώσσα επικοινωνίας μεταξύ των καθηγητών Φυσικής Αγωγής, για την καλύτερη μελέτη και διδασκαλία του.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η μαθησιακή διαδικασία παρουσιάζει κενά, τα οποία δεν καλύπτονται επαρκώς από την υπάρχουσα μεθοδολογία. Επί πλέον, η απουσία προτάσεων τόσο ως προς τις κατευθυντήριες γραμμές όσο και ως προς ένα καινοτομικό σχεδιασμό του προγράμματος σπουδών σχετικά με τον ελληνικό παραδοσιακό χορό μεγεθύνει το πρόβλημα της ελλιπούς μαθησιακής διαδικασίας.

Παρά ταύτα, μολονότι οι κατευθυντήριες γραμμές του προγράμματος σπουδών του 1998, αναφορικά με τους παραδοσιακούς χορούς εμφανίζουν κενά, εν τούτοις, σε σχέση με προηγούμενα προγράμματα σπουδών, παρουσιάζουν μία νέα διάσταση στη διδακτική μάθηση των ελληνικών παραδοσιακών χορών στα σχολεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (*Η Φυσική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο*, 1998). Ειδικότερα, οι κατευθυντήριες γραμμές παρουσιάζονται περισσότερο θεωρητικές και προτείνουν:

α) την ελεύθερη κίνηση των παιδιών στο χώρο, δηλαδή την κίνησή τους προς όλες τις κατευθύνσεις, εκτελώντας αυτοσχέδιες χορευτικές κινήσεις με τη συνοδεία της μουσικής, ανάλογα με τον χορό τον οποίο πρόκειται να διδαχθούν.

- β) την καλλιέργεια του ρυθμού που πρέπει να γίνεται με χτύπημα του μέτρου,
- γ) τη διδασκαλία των πολιτιστικών στοιχείων, τα οποία έχουν σχέση με την πνευματική καλλιέργεια των παιδιών,
- δ) τη ψυχική καλλιέργεια, ως προς την αυτοεικόνα την οποία θα δημιουργήσουν τα παιδιά και,
- ε) τη δημιουργία νέων ενδιαφερόντων.

Συνεπώς, παρατηρούμε ότι για πρώτη φορά το παιδί γίνεται το κύριο αντικείμενο ενασχόλησης και ο κεντρικός άξονας στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ωστόσο, μολονότι τα παραπάνω δεδομένα βασίζονται σε καλή θεωρητική δομή, υπάρχει η περίπτωση ο καθηγητής Φυσικής Αγωγής να μην μπορέσει να ανταποκριθεί με επιτυχία στις κατευθυντήριες γραμμές του προγράμματος, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να οργανώσει και να διδάξει με επιτυχία το ειδικό αντικείμενο του ελληνικού παραδοσιακού χορού.

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών εμφανίζεται επίσης διαφοροποιημένο ως προς την εισαγωγή μιας νέας διδακτικής ενότητας, της ενότητας της "Μουσικοκινητικής Αγωγής" (Ματέυ, 1986). Η νέα αυτή διδακτική ενότητα αποτελεί μέρος της διδακτέας ύλης για τις τάξεις Α΄ και Β΄ δημοτικού. Η Μουσικοκινητική Αγωγή επιδιώκει την καλλιέργεια του ρυθμού και την αντίληψη της οργάνωσης των μουσικών φράσεων. Παράλληλα, περιλαμβάνει ρυθμικά παιχνίδια και ελεύθερες μουσικοκινητικές δημιουργίες (Ματέυ, 1986; *Θεατρική Αγωγή*, 1996). Το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών εμφανίζεται αρκετά συνοπτικό ως προς τη νέα αυτή διδακτική ενότητα με αποτέλεσμα να μην παρέχονται συγκεκριμένες πληροφορίες και υλικό.

Η εφαρμογή της Μουσικοκινητικής Αγωγής στη διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού, θα μπορούσε να προσφέρει μία διαφορετική διδακτική προσέγγιση, ανοίγοντας νέους ορίζοντες στην εκπαιδευτική διαδικασία μάθησης. Ωστόσο, το αναλυτικό πρόγραμμα δεν συνδέει τη Μουσικοκινητική Αγωγή με τη διδασκαλία των ελληνικών παραδοσιακών χορών. Το Προεδρικό Διάταγμα αποσυνδέει την εφαρμογή της Μουσικοκινητικής Αγωγής από τη διδασκαλία των ελληνικών παραδοσιακών χορών και προτείνει απλά για την Α΄ και Β΄ τάξη, τους χορούς "συρτό στα τρία", "γρήγορο χασάπικο", "Αϊ Γιώργης" και έναν τοπικό χορό το κάθε τρίμηνο. Ενώ για την Γ΄ και Δ΄ τάξη του δημοτικού σχολείου προτείνει τους χορούς "Καραγκούνα", "παλαμάκια", "ποδαράκι", "συρτός νησιώτικος" και τσακωνικός" και έναν τοπικό χορό το κάθε τρίμηνο. Για την Ε΄ και ΣΤ΄ τάξη του δημοτικού σχολείου προτείνει αντίστοιχα τους χορούς "ζωναράδικος", "πεντοζάλη", "συρτός-καλαματιανός", "έντεκα", "τικ (μονό)", "τσάμικος" και γενικά, κάποιους τοπικούς χορούς, για το κάθε τρίμηνο, χωρίς καμία ιδιαίτερη επισήμανση ως προς την δομή ή το περιεχόμενό τους.

Το πρόγραμμα σπουδών του 1998, όπως και τα παλαιότερα προγράμματα σπουδών, στοχεύει μόνο στη νοητική ή γνωστική ανάπτυξη του μαθητή και αγνοεί τις κοινωνικο-συναισθηματικές και δημιουργικές του ικανότητες. Παράλληλα, αναπτύσσει τον ανταγωνισμό μέσω συνεχών αξιολογήσεων, στοχεύοντας στην καταναγκαστική εκμάθηση πληροφοριών.

Μεθοδολογία

Η έρευνα γύρω από ένα μοντέλο διδασκαλίας των ελληνικών παραδοσιακών χορών στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση (Likas et al, 2002), το οποίο αποτελεί μέρος του προγράμματος σπουδών του ΥΠ.Ε.Π.Θ. –Π.Ι. (1998), έγινε αφορμή να επισημανθούν ορισμένα κριτήρια, με βάση κάποιους προβληματισμούς ως προς το περιεχόμενο και τον τρόπο διδασκαλίας και τη συμμετοχή των μαθητών στο συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 15 Δημοτικά σχολεία (N=15) της ανατολικής Θεσσαλονίκης, το Μάιο του 2006. Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας διανεμήθηκε ερωτηματολόγιο με 12 ανοιχτές ερωτήσεις, απευθυνόμενο στους καθηγητές Φυσικής Αγωγής των παραπάνω δημοτικών σχολείων. Η έρευνα είχε διπλό στόχο και αφορούσε:

- αφενός, στην καταγραφή και αξιολόγηση της στάσης των καθηγητών Φυσικής Αγωγής απέναντι στο μάθημα των ελληνικών παραδοσιακών χορών στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση και,
- αφετέρου στην καταγραφή και αξιολόγηση της στάσης των μαθητών της Γ, Δ, Ε, ΣΤ τάξης, του δημοτικού σχολείου απέναντι στο μάθημα των ελληνικών παραδοσιακών χορών.

Ειδικότερα, ως προς τους καθηγητές Φυσικής Αγωγής, τα ερευνητικά υπο-ερωτήματα εντοπίζονται προς δύο κατευθύνσεις:

- α) εάν αυτοί ακολουθούν τις προτάσεις και υποδείξεις του προγράμματος σπουδών του 1998 του ΥΠ.Ε.Π.Θ. και του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (1998) και,
- β) τον τρόπο που αυτοί οργανώνουν τη διαδικασία εκμάθησης των ελληνικών παραδοσιακών χορών.

Ως προς τους μαθητές, τα ερευνητικά υπο-ερωτήματα αφορούν στον τρόπο και το βαθμό αποδοχής και συμμετοχής τους στην διαδικασία εκμάθησης των ελληνικών παραδοσιακών χορών.

Για τις ανάγκες της έρευνας κατασκευάστηκε ένα ερωτηματολόγιο το οποίο στηρίχθηκε στην ελεύθερη - ατομική συνέντευξη (Καμπίτσης & Χαραχούσου, 1990). Για την κατασκευή και διαμόρφωση αυτού του ερωτηματολογίου ακολουθήθηκε η παρακάτω διαδικασία:

α) Απευθυνθήκαμε σε 15 καθηγητές Φυσικής Αγωγής δημοτικών σχολείων, όπου καταγράφηκαν μετά από ελεύθερη - ατομική συνέντευξη, οι προσωπικές τους σκέψεις και στάσεις για το πρόγραμμα σπουδών του 1998 και ειδικότερα οι απόψεις τους ως προς τη διδασκαλία των ελληνικών παραδοσιακών χορών. Οι θέσεις και οι προτάσεις αυτές μαγνητοφωνήθηκαν και στη συνέχεια αναλύθηκαν, ώστε με την βοήθεια αυτών των πληροφοριών και απόψεων να γίνει η καλύτερη εμβάθυνση και κατανόηση του προβλήματος.

β) Βασιστήκαμε στα παρακάτω ερευνητικά μοντέλα διδασκαλίας:

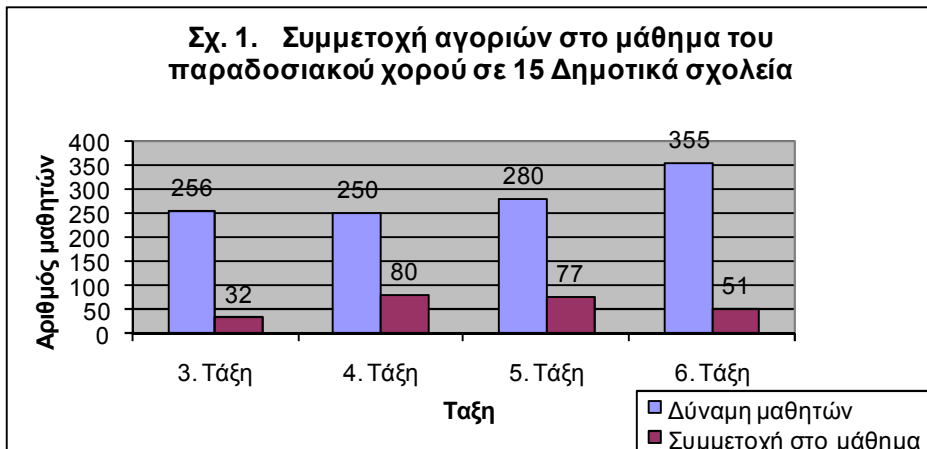
- σε προηγούμενη έρευνα για τη στάση των καθηγητών Φυσικής Αγωγής στο μάθημα των παραδοσιακών χορών (Λυκεσάς, 2002),
- σε προτεινόμενο μοντέλο διδασκαλίας των ελληνικών παραδοσιακών χορών (Σερμπέζης, 1995),
- στις κατευθυντήριες γραμμές του προγράμματος σπουδών του 1998 (Η Φυσική Αγωγή στο Δημοτικό σχολείο, 1998) και,
- στις βιωματικές εμπειρίες των γραφόντων, οι οποίες προέκυψαν από την ενασχόληση τους ως καθηγητές Φυσικής Αγωγής για σειρά ετών σε σχολεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Σε ότι αφορά το τεχνικό μέρος της κατασκευής και διαμόρφωσης του ερωτηματολογίου, χρησιμοποιήθηκε η περιγραφική στατιστική, η οποία στηρίχθηκε σε σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές (Παπαδημητρίου, 1986; Τσιμπούκης, 1986; Berdie et al, 1986; Κιουμουρτζόγλου 1987; Καμπίτσης & Χαραχούσου, 1990). Ο στατιστικός έλεγχος βαθμού αξιοπιστίας έγινε, με υπολογισμό του α του Cronbach ($\alpha=0,93$) (πάρα πολύ ικανοποιητική πάνω από το όριο του 0,70) που ξεετάζει την εσωτερική συνοχή της κλίμακας (Μπαγιάτης 1997). Στη συνέχεια, το ερωτηματολόγιο αυτό μοιράστηκε σε 15 δημοτικά σχολεία του Ν. Θεσσαλονίκης, απευθυνόμενο στους καθηγητές Φυσικής Αγωγής της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (N= 15).

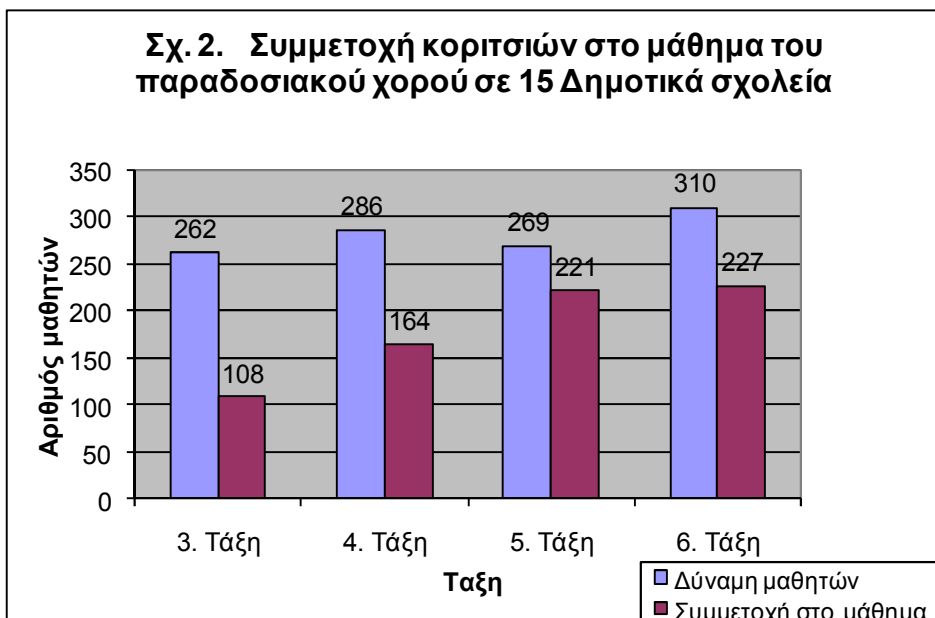
Αποτελέσματα

Η έρευνα έδειξε ότι οι καθηγητές Φυσικής Αγωγής δεν ακολουθούν τις οδηγίες και τις υποδείξεις του προγράμματος σπουδών του 1998. Η μέθοδος διδασκαλίας η οποία ακολουθείται είναι η δασκαλοκεντρική και οι μαθητές-ιδιαίτερα τα αγόρια μαθητές- παρουσιάζουν μια αρνητική στάση και διάθεση για συμμετοχή, κατά την διαδικασία μάθησης του ελληνικού παραδοσιακού χορού (Δερβίσης, & Τσορμπατζούδης, 1994). Τα πορίσματα αυτής της ερευνητικής μελέτης επιβεβαιώνουν και δείχνουν την αναγκαιότητα της αλλαγής και της προσαρμογής των νέων προγραμμάτων σπουδών στις σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας και στις

νέες αντιλήψεις για τον εκπαιδευτικό χώρο της επιστήμης της Παιδαγωγικής (Τυροβολά, & Κουτσούμπα, 2006).

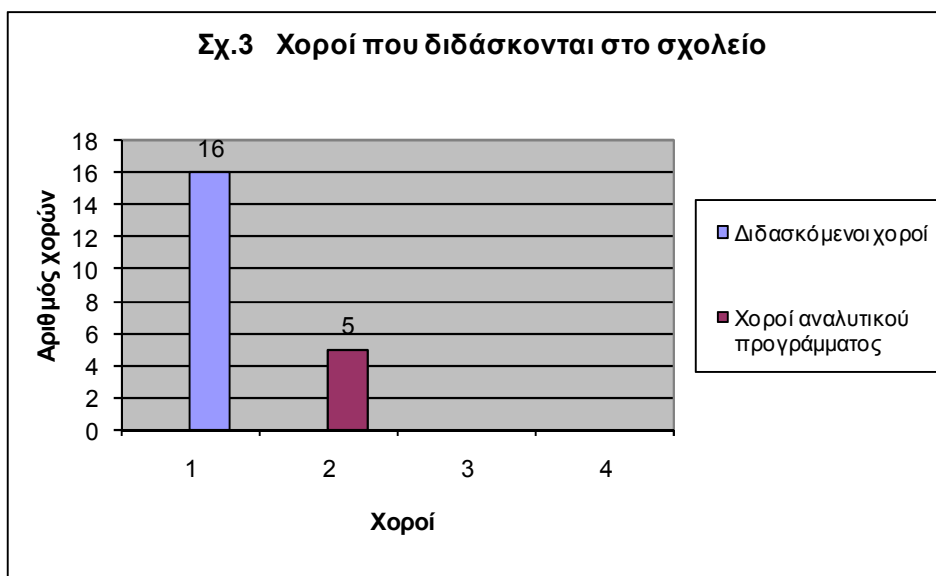

Η έρευνα έδειξε (Σχ.1) ότι από τα (N=1141) αγόρια-μαθητές των παραπάνω σχολείων, μόνο οι (N=240) μαθητές γνωρίζουν να χορεύουν ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς, τους οποίους διδάχθηκαν στο σχολείο τους.

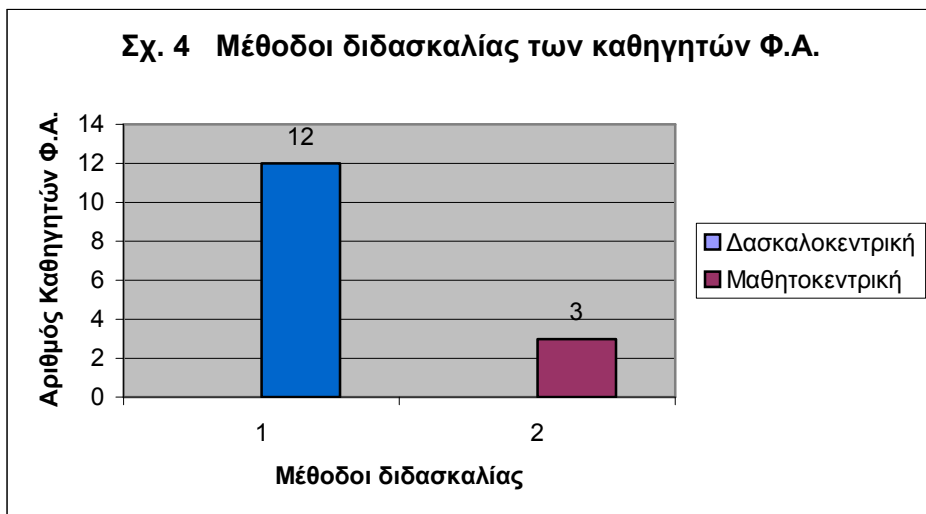
Ενώ (Σχ.2) από τα (N=1127) κορίτσια-μαθητές, χορεύουν τα (N=720) κορίτσια, τα οποία έχουν μάθει τους χορούς αυτούς στο σχολείο τους. Είναι ενδιαφέρον ότι τα κορίτσια έχουν μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στο μάθημα του ελληνικού παραδοσιακού στο σχολείο σε σχέση με τα αγόρια-μαθητές.

Επίσης, από την έρευνα (Σχ.3) αυτή προκύπτει ότι, συνολικά έχουν διδαχθεί δέκα έξι (N=16) ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς εκ των οποίων οι κοινοί χοροί που διδάχθηκαν στα σχολεία τους, ήταν μόνο οι πέντε (N=5). Πρόκειται για τους χορούς που προτείνονται στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών του 1998.

Οι παραδοσιακοί χοροί του αναλυτικού προγράμματος του 1998 είναι προτάσεις του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και η διδασκαλία τους είναι υποχρεωτική στα σχολεία της δημοτικής εκπαίδευσης. Το (Σχ. 3) φανερώνει την ανεπάρκεια και την έλλειψη συντονισμού της διδακτέας ύλης αλλά και τον ελλιπή ρόλο του αναλυτικού προγράμματος σπουδών του 1998, ως προς τον προγραμματισμό ενός μαθήματος ελληνικού παραδοσιακού χορού.

Η δυνατότητα και η ευχέρεια όμως να επιλέξει και διάφορους τοπικούς χορούς στο ημερήσιο πρόγραμμά του, δίνει στον καθηγητή Φυσικής Αγωγής τη δυνατότητα της δημιουργίας ενός διαφορετικού και πολύμορφου ρεπερτορίου παραδοσιακών χορών, προβάλλοντας όλα εκείνα τα στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού που αποτελούν πηγή γνώσεων για την ελληνική λαϊκή παράδοση.

Επίσης, είναι χαρακτηριστικό (Σχ.4) ότι οι περισσότεροι από τους καθηγητές Φ.Α.(N=15) χρησιμοποιούν τη δασκαλοκεντρική μέθοδο διδασκαλίας. Αναλυτικότερα, οι (N=12) καθηγητές Φ.Α. χρησιμοποιούν τη δασκαλοκεντρική μέθοδο, ενώ μόνο ένας μικρός αριθμός καθηγητών Φ.Α. (N=3), δηλαδή τρεις, ακολουθούν τη μαθητοκεντρική μέθοδο διδασκαλίας.

Τα στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω δείχνουν την ανάγκη αναμόρφωσης του αναλυτικού προγράμματος σπουδών της δημοτικής εκπαίδευσης για σαφείς και ολοκληρωμένους στόχους. Επίσης δείχνουν την ανάγκη αναμόρφωσης για ενιαία μεθοδολογία και βασική διδακτέα ύλη, προκειμένου η σχολική εκπαίδευση να γίνει ο κύριος φορέας της διάδοσης και διάσωσης της πολιτισμικής κληρονομιάς και πολιτισμικής συνείδησης.

Συμπεράσματα- Προτάσεις

Το παραπάνω ερωτηματολόγιο δίνει μια σαφή, λεπτομερή και πλήρη εικόνα των καθηγητών Φυσικής Αγωγής στη δημοτική εκπαίδευση, ως προς τη συμμετοχή των παιδιών στο μάθημα των ελληνικών παραδοσιακών χορών. Παράλληλα, προβάλλει τη στάση των καθηγητών Φυσικής Αγωγής, ως προς την εφαρμογή των προτάσεων του αναλυτικού προγράμματος του 1998, του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και του Υπουργείου Παιδείας.

Η έρευνα αυτή δείχνει επίσης το πόσο αναγκαίο είναι, η εκπαίδευση ιδιαίτερα στην πρώτη σχολική περίοδο, να αναμορφωθεί και να παρουσιάσει νέους τρόπους παρέμβασης, ώστε να συντελέσει αποτελεσματικά στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. Επί πλέον, να ανασύρει στην

επιφάνεια τις αποκτημένες γνώσεις και κινητικές εμπειρίες των μαθητών και να ενισχύσει τις δημιουργικές τους ικανότητες, έτσι ώστε να εξελιχθούν μέσα σ' ένα πλαίσιο χαράς, ικανοποίησης και ψυχαγωγίας, σε συνεχή αλληλεπίδραση με το κοινωνικό τους περιβάλλον και μεγαλύτερη συμμετοχή στο μάθημα του παραδοσιακού χορού. Μέσω των προγραμμάτων σπουδών και των μαθητοκεντρικών διδακτικών μοντέλων, θα μπορούσε η εκπαίδευση να υποστηρίξει τη ψυχοκινητική, γνωστική, δημιουργική αλλά και την κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού. Με αυτό τον τρόπο, θα μπορούσε να διαμορφώσει άτομα υγιή, δυναμικά και ανεξάρτητα, με δυνατότητα συνεργασίας μεταξύ τους, ικανά κύτταρα του ζωντανού κοινωνικού ιστού, για να συνεχίσουν γόνιμα και δημιουργικά την πολιτισμική τους δράση.

Τα παιδιά για να διαπαιδαγωγηθούν χρειάζονται να προσλάβουν ποικίλα ερεθίσματα και να βιώσουν εμπειρίες από διαφορετικούς τομείς ανάπτυξης για ένα συγκεκριμένο θέμα δράσης. Έτσι, έχουν την ευκαιρία να συμμετέχουν ενεργά, να διεργάζονται πληροφορίες του ενδιαφέροντός τους από διαφορετικές οπτικές γωνίες, να οργανώνονται, να συνεργάζονται με τους άλλους και να κατανοούν με περισσότερη πληρότητα το επιλεγμένο αντικείμενο διερεύνησης. Παράλληλα, η διαδικασία προσέγγισης ενός θέματος μέσα από το παιχνίδι με δραστηριότητες διαφόρων αναπτυξιακών τομέων, βοηθά το παιδί να διευρύνει τους ορίζοντές του και να εμβαθύνει στο θέμα.

Η επιλογή των χώρων θα πρέπει να γίνεται με γνώμονα την πρακτική εφαρμογή στην καθημερινότητα με τη συμμετοχή των μαθητών στις διάφορες τοπικές εκδηλώσεις και γιορτές. Οι μαθητές πρέπει να βιώνουν, όσο το δυνατόν καλύτερα, αυτά που προσφέρει ο παραδοσιακός χορός και να μπορούν παράλληλα να τα κατανοούν. Για την πληρέστερη κατανόηση και αφομοίωση των κινητικών μοτίβων, οι διδασκόμενοι χοροί θα πρέπει να εμφανίζουν κινητικές συγγένειες.

Οι μαθητές, ως προς τη μέθοδο διδασκαλίας των παραδοσιακών χορών, θα πρέπει να έχουν δυνατότητα επιλογής και δυνατότητα στη λήψη αποφάσεων ώστε να προσεγγίζονται όλοι οι γενικοί στόχοι της φυσικής αγωγής. Οι τελευταίοι θα πρέπει να προσεγγίζονται όχι μόνο ως προς το ψυχοκινητικό παράγοντα αλλά και ως προς το γνωστικό και συναισθηματικό πεδίο.

Το μάθημα του παραδοσιακού χορού είναι πολύ σημαντικό να γίνεται με διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση σε άμεση σχέση με την αισθητική αγωγή (μουσική – θέατρο – εικαστικά) και την περιβαλλοντική αγωγή, ώστε να μεταφέρει και να μεταδίδει στοιχεία πολιτισμικής παράδοσης και κληρονομιάς, γνώσεις ιστορίας, λαογραφίας και γεωγραφίας, να συνδράμει στην πολιτιστική ταυτότητα και να επιδρά καθοριστικά στο "πολιτισμικό γίγνεσθαι" της κοινωνίας.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

- Αναλυτικό πρόγραμμα του ΥΠΕΠΘ και Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. (1998). *Η Φυσική Αγωγή στο δημοτικό σχολείο*. Δ/ση Φυσικής Αγωγής, ΟΕΔΒ. Αθήνα.
- Δεσβίσης, Σ. & Τσορμπιαζούδης, Χ. (1994) *Θεωρητική και Μεθοδολογική προσέγγιση της διδασκαλίας μάθησης στη Φυσική Αγωγή*. Θεσσαλονίκη: Μέλισσα.
- Θεατρική Αγωγή* (1996) Αναλυτικό πρόγραμμα του ΥΠΕΠΘ και Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Καμπίτσης, Χ. & Χαραχούσου - Καμπίτση, Υ. (1999). *Τεχνικές Έρευνας στις Αθλητικές Επιστήμες*. (Εκδ.) Μαϊάνδρος. Θεσσαλονίκη.
- Κιουμουρτζόγλου, Ε. (1985). *Εισαγωγή στη Φυσική αγωγή*. (Εκδ.) Σάκκουλα. Κομοτηνή.
- Κουτσούμπα, Μ. (2005). *Σημειογραφία της Χορευτικής Κίνησης*. Προπομπός. Αθήνα
- Λυκεσάς, Γ. (2002). *Η διδασκαλία των Ελληνικών παραδοσιακών χορών στη πρωτοβάθμια εκπαίδευση με τη μέθοδο της μουσικοκινητικής αγωγής*. Ανέκδοτη Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ.
- Ματέυ, Π. (1986). *Ρυθμική*. (Εκδ.) Γ. Νάκας. Αθήνα.
- Μπαγιάτης, Κ. (1997). *Μεθοδολογία έρευνας στη Φυσική Αγωγή*. Εκδ. Χριστοδουλίδη. Θεσσαλονίκη.
- Παπαδημητρίου, Ι. (1986), *Στατιστική*, 1, (Εκδ.) Παρατηρητής. Θεσσαλονίκη.
- Παπαϊωάννου, Α., Θεοδωράκης, Ι. & Γούδας, Μ. (1999). *Για μια καλύτερη διδασκαλία της Φυσικής αγωγής*. (Εκδ.) SALTO. Θεσσαλονίκη.
- Σέρρη, Λ. (1993). *Η Μουσική Αγωγή ως παράγοντας για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού: Διαθεματική διδασκαλία με κεντρικό άξονα τη μουσική σε παιδιά ηλικίας τεσσάρων ως έξι χρονών*. Διδ. Διατριβή, Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Αθηνών. Αθήνα.
- Σερμπέζης, Β. (1995). *Συγκριτική μελέτη μεθόδων διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε παιδιά ηλικίας 9 - 11 ετών*. Διδ. Διατριβή. Κομοτηνή.
- Τσιμπούκης, Κ. (1986). *Τρόπος συγγραφής επιστημονικής εργασίας*. (εκδ.) Έρευνα. Αθήνα.
- Τυροβολά, Β. (1989), «Ο Παραδοσιακός Χορός ως Μέσο Αισθητικής Αγωγής», *Λόγος και Πράξη*, τ. 39, 44-53.
- Τυροβολά, Β. & Κουτσούμπα, Μ. (2006) «Μορφολογική Μέθοδος Διδασκαλίας του Ελληνικού Παραδοσιακού Χορού: Το Παράδειγμα των Ποντιακών Χορών», *Μουσική σε πρώτη βαθμίδα*, τευχ. 1, 19-32.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Berdie, D., Anderson, J. & Niebuhr, M. (1986). *Question hairs: Design and use*. The Scarecrow Press, Inc. Metuchen, N.J. and London.
- Best, D. (1982). The aesthetic and the artistic. *Columbia University, New York Journal of philosophy*, 54, pp. 357-372.
- Churcher, B. (1971). *Physical education for teaching*. Gearge Allen and Unwin Ltd. London.
- Collinson, D. (1973). Aesthetic education. In G. Langford and D.J.O Connor (ed.). *New essays in the philosophy of Education*, pp.210-212, Routledge and Kegan Pant.
- Dearden, R.F. (1968). *The Philosophy of Primary Education*. Routledge and Kegan Paul. London.
- Gerhardt, A.L. (1973). *Moving and Development*. The Young Child Orients himself in space, Library of Congress (Catalog Card Number 77-37-637, 10987654321), Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J.
- Girke, D. (1982) *Tanzsport in der Schule*. Schorndorf: Verlag Hofmann.
- Juergens, I. (1982). *Tanz in Schule und Gruppe*. Paedagogischer Verlag Burgbuecherei Schneider GmbH. Baltmannsweiler. Deutschland. pp. 13-20.
- Laban, R. v. (1975). *Modern educational dance*. Mac Donald and Evans, Ltd (Original Work, Published 1948). London.
- Likesas, G., Tsapakidou, A., Kostantinidou, M. & Papadopoulou, D.S. (2002). *New Approaches to theaching traditional Greek dances in elementary education*. *Journal of Human Movement Studies*, 43: 429-442
- Likesas, G. & Zachopoulou, E. (2006). Music and Movement Education as a Form of Motivation in teaching Greek Traditional Dances. *Perceptual and Motor Skills*, 102, 552-562.
- Mosston, M. & Ashworth, S. (1994). *Teaching physical education*. Publishing Company Inc. Macmillan College. U.S.A.
- Pica, P. & Short, K. (1999). *Moving and learning across the curriculum*. *Teaching Elementary Physical Education*, 10(1), pp. 15-17.
- Sanderson, P. (1988). *Physical education and dance*. In T. Roberts (ed.), *Encouraging expression: The arts in primary school*. Cassell, London.

Δρ. Λυκεσάς Γεώργιος. Διατριβή στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο με ειδικότητα στην «παιδαγωγική του παραδοσιακού χορού στην πρωτοβάθμια σχολική εκπαίδευση». Σπουδές στο Πανεπιστήμιο Φραγκφούρτης (Magister Artium – M.A.) -Γερμανία με ειδικότητα στους «παραδοσιακούς χορούς». Υπεύθυνος διδασκαλίας παραδοσιακών χορών του Δήμου Νεάπολης Θεσσαλονίκης και του Πολιτιστικού Συλλόγου «Διόνυσος». Διορισμένος στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Διδάσκει με απόσπαση ως ειδικός επιστήμων στο τμήμα Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, καθώς και στο τμήμα Μουσικών Σπουδών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου και του Πανεπιστημίου Μακεδονίας Θεσσαλονίκης. Είναι Σύμβουλος - Καθηγητής στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο στο αντικείμενο της Ελληνικής Μουσικής και Χορού. Συμμετείχε σε πολλά συνέδρια και συμπόσια και έχει διδάξει σε ποικίλα σεμινάρια. Είναι μέλος επιστημονικών Εταιρειών στην Ελλάδα και το εξωτερικό και έχει γράψει ποικίλα άρθρα σχετικά με τον Ελληνικό χορό σε επιστημονικά περιοδικά. Παράλληλα, συμμετείχε σε ερευνητικά προγράμματα και έχει γράψει τέσσερις μονογραφίες για τον Ελληνικό χορό

Η Δρ. Βασιλική Κ. Τυροβολά είναι επίκουρος καθηγήτρια στο Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του Πανεπιστημίου Αθηνών. Έχει βασικό πτυχίο στη Φυσική Αγωγή. Μεταπτυχιακές σπουδές στο Τμήμα Φιλολογίας στον Τομέα Εθνομουσικολογίας-Θεατρολογίας της Φιλοσοφικής σχολής του Παν/μίου Κρήτης και διδακτορικό δίπλωμα στη Χορολογία από το Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Παν/μίου Αθηνών. Έχει εργασθεί πάρα πολλά χρόνια σε όλες τις βαθμίδες της Εκπαίδευσης (Πρωτοβάθμια-Δευτεροβάθμια-Τριτοβάθμια) και είναι Σύμβουλος - Καθηγήτρια στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο στο αντικείμενο της Ελληνικής Μουσικής και Χορού. Τα ερευνητικά της πεδία αφορούν στη δομική-μορφολογική και τυπολογική προσέγγιση του Ελληνικού χορού, στην Ανάλυση και Κριτική του χορού, καθώς και στα πεδία της τελετουργίας-μαγείας και του συμβολισμού στα πλαίσια των ανθρωπιστικών-κοινωνικών επιστημών. Συμμετείχε σε πολλά συνέδρια και συμπόσια και έχει διδάξει σε ποικίλα Σεμινάρια. Είναι μέλος επιστημονικών Εταιρειών στην Ελλάδα και το εξωτερικό και έχει γράψει ποικίλα άρθρα σχετικά με τον Ελληνικό χορό σε επιστημονικά περιοδικά. Παράλληλα, συμμετείχε σε ερευνητικά προγράμματα και έχει γράψει τρεις μονογραφίες για τον Ελληνικό χορό.

The position of traditional dancing in primary school curricula and its practical implementation

Georgios Likesas, Vasiliki Tirovola

The aim of the present paper is to study the extent to which students take part in traditional Greek dancing classes at primary school and also the position of traditional dancing in school curricula. The objective of lessons in traditional Greek dancing is to create a continuum in Greek dancing tradition, with students as its representatives and supporters. Education should not only be used to convey

cognitive and cultural information, but should also serve to formulate people with awareness and creativity in society, who will learn to respect the traditions and popular culture of their country. It should also organize, provide information on and preserve a large part of its cultural heritage and function as a place that socializes and initiates students into the values and conducts of society. It is very important for lessons in traditional Greek dancing to take place through an interdisciplinary approach, involving aesthetic education (music – drama – visual arts) and environmental education, so that it can convey and transfer elements of a country's cultural traditions and heritage, knowledge of history, folklore and geography, and also contribute to its cultural identity and play a decisive role in formulating the “cultural being” of society. Furthermore, it is considered a basic medium for the preservation and dissemination of history and cultural development, as students learn to appreciate, respect and safeguard the roots of their past, and acquire a social and cultural consciousness. For these reasons, dancing within the framework of education should take on the meaning of continuous creative and free movement and expression for children.

Dr. Georgios Likesas, has a PhD from the Department of Physical Education & Sports Science in Aristotle University of Thessaloniki. He has a Master of Arts (MA) from the Frankfurt University in Germany, specialized in Dance and a Bachelor degree in Physical Education and Sports. He is director of Greek Dance and Culture Research in the "Dionysus" Research Center, in Thessaloniki. He is dancer and dance teacher in private and public Institutes of Arts. Previously, he taught at the University of Aristotle and the Macedonia University of Thessaloniki. He is Adviser - Professor in the Greek Open University, in the field of Greek Music and Dance. She has participated in many congresses and conferences and has taught in many Seminars. She is member of scientific companies in Greece and the abroad, she has written various articles with regard to the Greek dance and she is the author of relevant research papers. Finally, she has participated in research programs and has written 4 monographies concerning Greek Dance.
e-mail: likes@otenet.gr

Dr.Vasiliki Tyrovola is an Assistant Professor in the Department of Physical Education and Sport Science, in University of Athens. She holds a Bachelor Degree in Physical Education. She has studied on Postgraduate level in Ethnomusicology and Theatre in the Department of Literature in University of Crete and she has Ph.D in Choreology of the Department of Musical Studies of the Kapodistrian University of Athens. She has worked for many years in all of the levels of Education and she is Adviser - Professor in the Greek Open University, in the field of Greek Music and Dance. Her research include the structural-morphological and typological approach of Greek dance, the Analysis and Criticism of dance, and the fields of -magic and symbolism in the frames of anthropological-social sciences. She has participated in many congresses and conferences and has taught in many Seminars. She is member of scientific companies in Greece and the abroad, she has written various articles with regard to the Greek dance and she is the author of relevant research papers. Finally, she has participated in research programs and has written three monographies concerning Greek Dance.